

Estem vivint un moment molt intens de canvi al sistema educatiu, amb l'aparició de moltes innovacions a les escoles. Segurament l'element més aglutinador d'aquest moviment és la tendència cap a processos d'aprenentatge més actius.

Un dels corrents que més ha impulsat aquesta onada d'innovacions són les experiències de les escoles vives.

L'educació viva no és un mètode, en el sentit estricte d'un seguit de normes i accions pautades, com podria ser per exemple el mètode Montessori. Tampoc es redueix a una proposta d'educació activa, que també.

Sinó que és més aviat una actitud, una manera de relacionar-se, que es basa en uns referents teòrics eclèctics i sistèmics, que impacten tots els aspectes de la vida d'un centre educatiu.

A nivell filosòfic, **l'educació viva se sustenta en tres grans principis conceptuals**: l'autopoièsi, la teoria de sistemes, i el paradigma de la complexitat.

- **El concepte d'autopoièsi** va ser creat pels biòlegs Humberto Maturana i Francesco Varela per expressar un principi fonamental que orienta la vida orgànica: el seu impuls innat a construir-se i prendre decisions des de dintre, des del contacte amb l'estructura i saviesa interiors, amb l'objectiu de satisfer les necessitats vitals a cada moment. A nivell pedagògic, el desplegament d'aquest principi orienta els plantejaments que posen l'èmfasi en l'autonomia, l'autoregularió, i l'autogestió per part dels infants.
- **La teoria de sistemes** estableix que la realitat s'estructura en sistemes. Un sistema es defineix com un conjunt d'elements que interactuen entre si dins d'uns límits, i que com a conjunt es relacionen també amb d'altres sistemes. Un dels exemples més propers de què és una organització sistèmica és el cos humà. Quan ens deixem orientar a nivell escolar per la teoria de sistemes, veiem com resulta fonamental no fragmentar sinó incloure i tenir cura dels canals de relació entre tots els elements dels sistemes: família, educadors, infants, continguts curriculars entre si, el context social i natural proper, tot allò que passa en la realitat, l'organització dels horaris, les competències, tots els professionals que participen dels grups, etc.
- Finalment, **el paradigma de la complexitat** és un concepte utilitzat per Edgar Morín per referir-se a algunes de les característiques bàsiques de la realitat que les ciències físiques i socials van aportar al llarg del segle XX. En essència, el concepte fa referència al fet de que en qualsevol situació interactuen múltiples variables que s'afecten de manera complexa en moltes relacions paral·leles de causa i efecte. A nivell escolar, la idea de la complexitat ens allunya de posicionaments metodològics conductistes, objectivistes i homogeneïtzadors. No podem saber, per exemple, com hem d'acompanyar el plor d'un infant, o quin enfocament de lectoescriptura és més adequat en un moment donat, a menys que estiguem en contacte amb aquesta realitat concreta i copsem la seva complexitat. La reflexió i el diàleg constants entre els professionals són elements centrals, doncs, d'aquesta proposta educativa eclèctica i inclusiva per definició.

Aquestes grans idees, i les seves extensions, es tradueixen en principis, pràctiques i decisions pedagògiques que afecten la totalitat d'un centre educatiu. M'agradaria anomenar **algunes de les idees que a nivell psicopedagògic inspiren el funcionament d'una escola viva**:

1. **Els espais educatius han d'afavorir que els infants se sentin bé: relaxats, acollits, vinculats, alegres i acceptats.**

La seguretat física i emocional, la sensació de pertinença a un grup, l'amistat, la vinculació i el gaudi són algunes de les necessitats vitals més importants per a la salut d'un infant i, sens dubte, és el que més preocupa, ocupa i motiva els infants en relació a la seva vivència a l'escola.

La infància ha de poder ser viscuda amb el temps i la cura necessaris, per tal que pugui manifestar-se l'alegria innata dels nens. En una societat en què la majoria d'infants passen vuit hores diàries a l'escola, és fonamental per la seva salut física i psíquica que els nens disposin d'un context relaxat i cuidat, amb temps per dedicar-se al joc i l'activitat espontànies.

Per afavorir aquest objectiu, és imprescindible que els educadors se sentin també bé, estiguin en contacte amb la seva alegria de viure, i puguin crear les condicions per tal que els seus contextos de treball siguin relaxats, acollidors i respectuosos.

2. Els ambients educatius han d'ajudar els infants a aprendre a viure.

Aprendre a viure té molt a veure amb aprendre a habitar i gestionar el vehicle en què viatgem, en totes les seves dimensions: energètica, corporal, emocional, simbòlica i cognitiva. L'educació emocional, l'autoconeixement, la gestió de l'atenció, i la percepció i regulació corporals, són facultats humanes que és necessari practicar per tal que es desenvolupin.

No es tracta de desplegar un currículum sobre aquests temes, tot i que certs programes i certes dinàmiques poden ser recursos molt útils, sinó sobretot d'acompanyar el que la canalla va vivint en el dia a dia: l'amistat i el rebuig, la consecució de l'objectiu i la frustració, el desig d'individualitat i la necessitat de grup, els límits i la comparació amb els altres, etc.

La infància és un moment cabdal en la construcció de l'autoestima i la personalitat. És per això imprescindible que els infants comptin amb un acompanyament proper per transitar les situacions que van vivint en el dia a dia.

3. L'entorn educatiu ha d'afavorir un clima de silenci, calma i percepció, que convidi els infants a estar presents i perceptius, per tal que emergeixin comprensions íntimes i no tan sols competències bàsiques.

En general, el concepte hegemònic d'aprenentatge que preval al sistema educatiu i a la societat és molt simple. Podríem dir que es redueix sobretot a la idea d'*una acció voluntària, que requereix esforç i estructuració mental d'informació objectiva externa.*

Tanmateix, estem aprenent en tot moment: aprenem per assimilació implícita de les actituds, valors i creences que formen part d'un grup social; aprenem a través de l'observació directa; aprenem per experimentació; aprenem per instrucció visual i lingüística; aprenem per estructuració mental de la informació a través de projectes d'investigació i acció; i també aprenem per mitjà de l'autoobservació, que ens posa en contacte amb les nostres creences, el diàleg intern, les emocions i les percepcions corporals.

Aprendre és molt més que adquirir i gestionar informació objectiva per desenvolupar una competència. Aprendre és elaborar o reelaborar noves i velles estructures neuronals, un procés que té lloc en tot moment, en tota situació, que implica un diàleg entre dintre i fora, entre allò objectiu i allò subjectiu, i que facilita l'emergència de comprensions íntimes (aprenentatges profunds), arrelades en vivències concretes, que formen la base d'una identitat autònoma, sensible i inclusiva.

La majoria d'hàbits, actituds i creences que aprenem els asimilem a través de la participació implícita en contextos i a través de l'observació del què ens envolta. En conseqüència, és fonamental que a l'espai educatiu es percebi un clima que convidi els infants a estar perceptius i atents als estímuls exteriors i al seu món interior.

Per afavorir que els infants cultivin aquesta actitud de presència i disponibilitat, cal que a l'ambient educatiu es respiri ordre, silenci i calma, cal que els educadors limitin l'entrada de certs estímuls distorsionants i que tinguin cura de la qualitat energètica i sensorial de l'espai, i cal també que els cuidadors facilitin rituals i moments per ajudar els nens a cultivar l'atenció plena, la presència i l'autoobservació.

Contràriament, quan els infants han assimilat implícitament la idea reduccionista que l'aprenentatge no es dona en tot moment sinó en situacions acadèmiques, aleshores és freqüent que els educadors estiguin estressats per programar i controlar tot el que se suposa que una persona ha d'aprendre, que els infants ja no estiguin disponibles per aprendre a partir de les situacions que la vida els aporta a cada moment, que se sentin depenents i ansiosos per omplir-se de coneixements i de títols de fora, que desenvolupin una actitud arrogant i inflexible amb aquells que no han après a la seva manera, i, en definitiva, que hagin interioritzat aquella cèlebre frase d'Ivan Illich, que afirmava que 'el primer que t'ensenya una escola és que necessites una escola per aprendre'.

4. Els entorns educatius han d'afavorir que els infants desenvolupin l'autonomia, l'autoregulació i la capacitat d'autogestió en col·lectivitat.

No es tracta de que els infants siguin emprenedors i proactius, sinó de que entrin en contacte amb les seves necessitats i siguin capaços de portar a terme accions per satisfer-les. Hi haurà infants més proactius i d'altres més receptius, però tot organisme sa és perceptiu de les seves necessitats i té una tendència innata a expressar-se i buscar-ne la satisfacció.

Les diferents estructures pedagògiques d'un espai educatiu (activitat autònoma als ambients, projectes/processos, tallers, temps de grup, assemblees, etc.) i l'acompanyament i manera de relacionar-se dels adults amb els infants, han de possibilitar que els nens desenvolupin una autonomia i una autoregulació en el seu cicle de l'acció: percepció i contacte amb les necessitats pròpies i del context; iniciativa i autonomia en l'acció; estratègies metacognitives d'autoregulació dels processos, del temps i dels itineraris; i reflexió sobre el procés viscut.

Igualment, la vivència en un espai educatiu ha d'implicar una creixent corresponsabilitat en la gestió col·lectiva de l'espai, una vivència de democràcia participativa, en què en absència de majors consensos, la majoria no imposi la seva voluntat, sinó que inclogui també les necessitats de la minoria. Una democràcia en què el conflicte social, i també el conflicte amb un mateix, és mirat com una oportunitat per créixer, l'objectiu de la qual no és tant resoldre el conflicte sinó una invitació a reconèixer les subjectivitats i cercar un nivell de la realitat en què totes les parts són mirades. I, evidentment, construir també mecanismes eficients de presa de decisions.

5. Els espais educatius han d'afavorir que els infants entrin en contacte amb una varietat d'experiències i llenguatges expressius, per tal que cada infant pugui descobrir-se i desenvolupar aquells àmbits en què vibra especialment.

Cada persona té una connexió especial amb una àrea d'experiència – corporal, energètica, relacional, lingüística, simbòlica, artística, musical, matemàtica, visual, emocional, manual, etc.-, una àrea que li permet estar present, expressar amb facilitat i profunditat la seva interioritat, i enfortir la seva autoestima. El context exterior, la comunitat i sobretot les famílies són un recurs immens per planificar sortides, tallers, projectes, creació d'ambients i vivències.

La gestió del temps i dels espais escolars ha de facilitar que cada infant pugui dedicar-se especialment a allò en què vibra especialment.

6. Els entorns escolars han de vetllar per a què tots els nens desenvolupin certes eines culturals socialment útils, en un clima de respecte als processos personals, i en un ambient relaxat que faciliti les vinculacions.

Cada moment històric i cada context social concret fa servir certs llenguatges simbòlics que els membres d'aquesta comunitat han de dominar per participar-hi. L'escola, com a entitat que també

té com a objectiu afavorir l'adaptació i la integració dels infants al context en què habiten, ha de vetllar per a què aquestes eines culturals siguin utilitzades i desenvolupades a l'entorn educatiu.

Ara be, la presentació i l'ús d'aquestes eines culturals, especialment en relació a l'entorn escrit, digital i audiovisual, ha de tenir en compte l'impacte que certs estímuls i certes tecnologies tenen en el sistema nerviós dels infants. Per tant, és necessari que els entorns educatius reflexionin sobre quines són les necessitats vitals de cada etapa del desenvolupament per tal de no malmetre certs processos sensoriomotrius, simbòlics i cognitius bàsics a cada edat.

7. Els espais educatius han de formar part activa del context natural i cultural de l'entorn.

La realitat que viuen els infants més enllà de l'escola impregna la seva personalitat, els acompanya en tot moment. No són fenòmens desconnectats. L'entorn natural i el context social, el que passa fora de l'escola, està totalment relacionat amb allò que vivim a dins nostre. Si hi ha sensibilitat, percebem com la realitat ens afecta i com nosaltres també afectem la realitat. L'escola és un entorn ideal per acollir aquestes realitats, analitzar-les, reconceptualitzar-les i, si cal, intervenir per transformar-les, com a part integrant d'elles.

L'ésser humà necessita també estar en contacte amb la natura, amb els arbres, la terra, l'aigua. La desconexió que els adults urbans tenim en relació amb el nostre cos té molt a veure amb l'allunyament de la percepció dels cicles de la vida.

8. Els ambients educatius han de mantenir una comunicació regular amb les famílies per tal de cuidar íntegrament els infants.

La família és la màxima influència i la màxima responsable de l'educació dels infants. Si entenem l'educació en un sentit ampli, i no tan sols instructiu, la comunicació amb les famílies és un element bàsic de tot espai d'educació viva.

Per tal que aquesta comunicació sigui constructiva, cal generar vincles, cal estructurar canals de comunicació i cal establir els ordres d'aquest intercanvi, que reconeixin el lloc de cada part i els límits necessaris per garantir una relació sana.

Des d'aquest plantejament sistèmic, l'espai educatiu és un entorn ideal per plantejar vivències de reflexió per a les famílies al voltant de l'educació i l'aprenentatge dels infants, i per generar una comunitat que educa, aprèn i s'enriqueix conjuntament.

9. Els ambients educatius han de facilitar processos dialògics i de reflexió sobre el que vivim, per tal d'il·luminar la cosmovisió subjacent a les actituds i comportaments, i poder construir-ne una de pròpia.

Actualment la Societat i la majoria d'escoles continuen basant-se en plantejaments conceptuals que la ciència ha superat: el conductisme, la fragmentació cartesiana de ment i cos, l'objectivisme de la programació i el control, etc.

Aquests referents conceptuals formen part de la cosmovisió de la major part de les persones, inclosos els educadors de les escoles, i s'expressen en cada acció, pensament, emoció i relació que establim amb els infants. D'aquesta manera, constitueixen experiències d'*aprenentatge per assimilació implícita* per als nens – un immens currículum ocult -, sense que ni tan sols ens n'adonem.

L'escola ha d'afavorir que els adolescents reflexionin sobre quatre aspectes fonamentals de les cosmovisions que es troben a la base de qualsevol situació social i natural: la naturalesa de la realitat, la naturalesa de la vida i dels ecosistemes vius, la naturalesa de la consciència i de l'ésser humà, i la naturalesa dels processos socials. Aquestes reflexions dialògiques han d'estar acompanyades d'informació actual sobre aquests temes.

Abans hem aportat l'exemple de quina és la cosmovisió hegemònica sobre el tema dels conflictes. Quan els infants viuen un conflicte, quan investiguen un conflicte social, o quan es descobreixen conflictuats amb sí mateixos, si és adequat en aquell moment o posteriorment, pot ser molt enriquidor ajudar-los a descobrir quina creença tenen sobre què és un conflicte: ho viuen com una oportunitat per descobrir què rebutgen i, per tant, per créixer, o més aviat com una situació que cal guanyar, solucionar o superar?

En aquests moments del segle XXI, la saviesa oriental mil·lenària coincideix amb els descobriments de la comunitat científica, la cosmovisió que emergeix és la mateixa, descrita amb diferents llenguatges, i ens obliga a reconstruir conceptes com *vida, mort, felicitat, consciència, amor, salut, malaltia, aprenentatge, conflicte, dolor, patiment, llibertat, respecte, ego, identitat, inconscient, emoció, sentiment, etc.* L'escola viva no pot obviar ni ser reproductora de conceptes superats que estan a la base del patiment humà.

10. Els espais educatius han d'afavorir contextos en què els educadors s'apliquin a si mateixos els 9 principis esmentats anteriorment.

Si els educadors no estan en aquest camí, difícilment podran acompanyar els infants en el seu procés.

En conseqüència els espais educatius han de ser llocs on els educadors:

- Se sentin bé (relaxats, acollits, vinculats) a l'escola i creïn les condicions per tal de tenir cura també de la resta de companys.
- Estiguin en un procés continu d'aprendre a viure i d'estar perceptius a la seva subjectivitat, creant així les condicions personals per tal que emergeixin comprensions íntimes i no tan sols competències.
- Es reconstrueixin a sí mateixos des de dintre, posin en acció la seva iniciativa i autonomia, i s'impliquin en la gestió col·lectiva del centre des de plantejaments de democràcia inclusiva.
- Es confirmin a si mateixos que vibren amb l'acompanyament dels infants i amb l'àmbit d'experiència que gestionen.
- Estiguin immersos en processos formatius de desenvolupament de les seves capacitats i competències.
- Estiguin sensibles, siguin coneixedors i estiguin compromesos amb l'entorn natural i social que viuen.
- Estiguin en pau amb les seves pròpies famílies i gaudeixin de la comunicació i el creixement amb les famílies dels infants.
- Tinguin la voluntat de reflexionar personalment i col·lectiva sobre les pròpies pràctiques i sobre les cosmovisions subjacents a les seves actituds i comportaments.

L'educació viva és doncs una proposta que va més enllà de la pedagogia activa. La vida orgànica es defineix per conceptes com autopoiesi, homeòstasi, tendència al benestar, interconnexió sistèmica i complexitat. El sentit de la vida és viure-la, amb una tendència al benestar, que fa emergir comprensions i ens acosta a una major sensació de connexió – amor – presència. L'educació viva és l'acció dels cuidadors que ajuden a generar els contextos per tal que els infants puguin participar d'aquest camí.